

Sygn. akt II CSKP 53/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 września 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mariusz Łodko (przewodniczący)
SSN Marcin Łochowski (sprawozdawca)
SSN Joanna Misztal-Konecka

w sprawie z powództwa K. K.
przeciwko E. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w M.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 16 września 2021 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Okręgowego w S.
z dnia 17 stycznia 2019 r., sygn. akt VIII Ga (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w S. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 17 stycznia 2019 r. Sąd Okręgowy w S. oddalił apelację powoda od wyroku Sądu Rejonowego w K. z 5 lipca 2018 r., oddalającego powództwo o zapłatę kwoty 65 600 zł tytułem zwrotu dopłaty uiszczonej przez powoda na rzecz pozwanej spółki E..

Sąd Okręgowy oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych i rozważaniach prawnych:

Powód K. K. był współnikiem pozwanej E. sp. z o.o. w M.. Wspólniczka Z. K. wniosła o wyłączenie K. K. z tej spółki na podstawie art. 268 k.s.h. Wyrokiem z 4 października 2011 r. Sąd Okręgowy wyłączył powoda ze spółki. Apelacja Z. K. została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego w (...) z 8 listopada 2012 r. Z. K. nie uiszczała na rzecz powoda ceny przejmowanych udziałów w terminie określonym w wyroku Sądu Okręgowego w K., w związku z czym wyrok ten stał się bezskuteczny (art. 267 § 1 *in fine* k.s.h.). W wyniku rozpoznania skargi kasacyjnej powódki Sąd Najwyższy, wyrokiem z 12 grudnia 2013 r. uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego w (...) i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania temu sądowi. Po ponownym rozpoznaniu sprawy, wyrokiem z 31 sierpnia 2015 r. Sąd Okręgowy w K. wyłączył powoda ze spółki, określając na nowo wartość przejmowanych udziałów. Następnie Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z 2 sierpnia 2017 r. zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w ten tylko sposób, że podwyższył cenę przejmowanych udziałów w spółce.

Uchwałą nr 9 z 28 czerwca 2013 r. zgromadzenie współników spółki E. nałożyło na współników obowiązek wniesienia dopłat po 1600 zł na jeden udział, co oznaczało konieczność uiszczenia przez powoda kwoty 65 600 zł. Powód nie zaskarżył tej uchwały a należną dopłatę uiszczył 15 lipca 2013 r. W okresie, gdy podjęta została uchwała i doszło do uiszczenia dopłaty, prawomocny wyrok Sądu Okręgowego w K. z 4 października 2011 r. był bezskuteczny.

Oddalając apelację powoda, Sąd Okręgowy za prawidłowe uznał ustalenia poczynione przez Sąd pierwszej instancji, podobnie jak i wyprowadzone na ich podstawie wnioski. Podzielił stanowisko, że uiszczona przez powoda dopłata była

świadczeniem należnym w chwili jej wpłaty na rzecz spółki. Z chwilą uprawomocnienia się wyroku wyłączającego powoda ze spółki podstawa prawna do jej spełnienia nie odpadła (art. 410 k.c.). Sprzeciwia się temu wprost uregulowanie zawarte w art. 269 k.s.h., które nie pozwala na podważanie ważności (skuteczności) czynności prawnych, w których brał udział wspólnik w trakcie trwania postępowania o wyłączenie go ze spółki. Tak samo ważne i skuteczne są czynności pozostałych wspólników i organów spółki podjęte w tym czasie. Powód mógł domagać się uchylenia przedmiotowej uchwały na podstawie artykułu 241 k.s.h., czego nie uczynił, a to zaniechanie skutkuje tym, że niemożliwe było rozważenie przesłanek zasadności uiszczenia dopłaty analogicznych do tych, które objęte są kognicją sądu w postępowaniu o uchylenie uchwały wspólników. W ocenie Sądu drugiej instancji, powód był zobowiązany do świadczenia, w dacie podjęcia uchwały o dopłatach był wspólnikiem, a ważna uchwała o dopłatach niezaskarżona przez powoda stanowiła podstawę uiszczenia dopłaty. W sprawie nie ziściły się również podstawy do żądania zwrotu dopłat z uwagi na odpadnięcie podstawy świadczenia ani nie można mówić o nieosiągnięciu zamierzonego celu świadczenia.

W skardze kasacyjnej powód zaskarżył wyrok Sądu Okręgowego w całości, wnosząc o uchylenie tego wyroku oraz uchylenie wyroku Sądu Rejonowego i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Ewentualnie powód wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku, poprzedzającego wyroku Sądu Rejonowego i orzeczenie co do istoty sprawy przez uwzględnienie powództwa w całości. Powód zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie prawa materialnego, tj.:

1) art. 410 w zw. z art. 405 k.c. przez jego niezastosowanie pomimo wystąpienia bezpodstawnego wzbogacenia po stronie pozwanej przez zwiększenie stanu majątku pozwanej spółki i zubożenia po stronie powoda przez dokonanie dopłat po dacie doręczenia odpisu pozwu w sprawie o wyłączenie powoda ze spółki;

2) art. 269 k.s.h. polegające na wadliwej wykładni przez przyjęcie, że dopłaty dokonane po dacie doręczenia odpisu pozwu o wyłączenie wspólnika nie podlegają rozliczeniu na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Zasadny jest zarzut naruszenia art. 269 k.s.h. Oba sądy przyjęły, że przepis ten wyklucza możliwość rozliczeń między wyłączonym wspólnikiem a spółką w odniesieniu do świadczeń spełnionych po doręczeniu temu wspólnikowi pozwu zawierającego żądanie wyłączenia ze spółki a przed uiszczeniem ceny sprzedaży udziałów. Sąd Najwyższy nie podziela tego stanowiska.

Zgodnie z art. 269 k.s.h. wspólnika prawomocnie wyłączonego, za którego przejęte udziały zapłacono w terminie, uważa się za wyłączonego ze spółki już od dnia doręczenia mu pozwu; nie wpływa to jednak na ważność czynności, w których brał on udział w spółce po dniu doręczenia mu pozwu. Przepis ten konstruuje fikcję prawną, przyjmując, że do wyłączenia wspólnika dochodzi *ex tunc* od chwili doręczenia odpisu pozwu, mimo że warunkiem skutecznego wyłączenia jest uiszczenie (w terminie określonym w wyroku sądu wyłączającym wspólnika) ceny przejęcia udziałów wraz z odsetkami liczonymi od dnia doręczenia pozwu (art. 267 § 1 k.s.h.). Co istotne, według art. 266 § 3 zd. 2 k.s.h. cenę przejęcia udziałów ustala sąd na podstawie rzeczywistej wartości w dniu doręczenia pozwu. Takie rozwiązanie powoduje, że wszelkie zmiany w majątku spółki rzutujące na wartość udziałów, które następują po doręczeniu wyłączonemu wspólnikowi odpisu pozwu, w tym w szczególności na skutek dokonania dopłat przez wspólników (art. 177-179 k.s.h.), nie znajdują odzwierciedlenia w cenie przejęcia udziałów. Pewną rekompensatą dla wyłączonego wspólnika jest obowiązek uiszczenia przez przejmującego udziały odsetek od ceny przejęcia od chwili doręczenia pozwu. Mając jednak na względzie, że okres między doręceniem pozwu a uiszczeniem ceny przejęcia (czynnością zamykającą proces wyłączenia wspólnika) może być długi, wymagają rozważenia skutki dokonywanych w tym czasie czynności dokonywanych między spółką a wyłączonym wspólnikiem. Dzieje się tak zwłaszcza w sytuacji takiej, jak w niniejszej sprawie, gdy pozew został doręczony w 2008 r., a prawomocny wyrok wyłączający wspólnika zapadł w 2017 r., a więc po 9 latach.

2. Stosownie do art. 269 k.s.h. przyjęcie, że wspólnika uważa się za wyłączonego ze spółki już od dnia doręczenia mu pozwu, nie wpływa na ważność czynności, w których brał on udział w spółce po dniu doręczenia mu pozwu. Przez czynności, o których mowa w tym przepisie, należy rozumieć czynności prawne, bo tylko takie czynności mogą być oceniane przy pomocy kryterium ważności. W

konsekwencji wszystkie czynności prawne zdziałane z udziałem tego wspólnika pozostają ważne. Dotyczy to przede wszystkim uchwał wspólników podjętych przy udziale wspólnika wyłączonego. Nie oznacza to jednak, że art. 269 k.s.h. petryfikuje również czynności faktyczne, w tym takie jak spełnienie świadczenia przez wspólnika na rzecz spółki w postaci uiszczenia określonej kwoty pieniężnej.

Nie ulega wątpliwości, że wspólnik, co do którego toczy się proces o wyłączenie, jest zobowiązany do uiszczenia dopłaty, jeżeli przewiduje to umowa spółki (art. 177 k.s.h.). Jedynym bowiem źródłem obowiązku dopłat jest umowa spółki (wyrok Sądu Najwyższego z 5 stycznia 2005 r., II CK 333/04). Jeżeli umowa spółki przewiduje obowiązek wniesienia dopłat, ale nie reguluje ich wysokości lub terminów płatności, dla powstania roszczenia spółki wobec wspólnika o uiszczenie dopłaty konieczne jest podjęcie przez wspólników uchwały na podstawie art. 178 § 1 k.s.h. W takim przypadku uchwała ta precyzuje wysokość lub terminy dopłat.

Obowiązek uiszczenia dopłaty spoczywa jednak tylko na wspólnikach. Zatem uiszczenie – po doręczeniu pozwu o wyłączenie wspólnika ze spółki - dopłaty przez wspólnika, który został następnie wyłączony ze spółki z mocą wsteczną, oznacza w istocie spełnienie świadczenia przez osobę - oceniając tę kwestię *a posteriori* z perspektywy skutków wyroku wyłączającego tego wspólnika ze spółki - nie będącą adresatem tego obowiązku.

Na przeszkodzie takiemu rozumowaniu nie stoi art. 269 *in fine* k.s.h., który nie odnosi się do skuteczności świadczenia (w postaci czynności faktycznej) spełnionego na rzecz spółki przez wspólnika wyłączonego. Oczywiście uiszczenie dopłaty przez wspólnika powoduje umorzenia zobowiązania z tytułu dopłat, ale nie wyklucza to następczej, odmiennej oceny konsekwencji tej czynności. Innymi słowy, czynności takie jak uchwała zobowiązująca do dopłat (art. 178 § 1 k.s.h.) lub uchwała zmieniająca umowę spółki, wprowadzająca do umowy obowiązek dopłat (art. 177 k.s.h. w zw. z art. 255 § 1 k.s.h.), podjęte z udziałem wspólnika wyłączonego pozostają ważne, ale nie wyłącza to konieczności dokonania rozliczeń między spółką a wyłączonym wspólnikiem w razie uiszczenia przez niego dopłaty.

3. Uzasadniony jest wobec tego zarzut naruszenia art. 410 k.c. w zw. z art. 405 k.c. Nie ulega wątpliwości, że podstawą uiszczenia dopłaty na rzecz spółki jest

umowa spółki (art. 177 § 1 k.s.h.) lub umowa i uchwała wspólników (art. 178 § 1 k.s.h.). Te czynności prawne kreują stosunek prawny między wspólnikami a spółką. Po stronie spółki powstaje roszczenie o zapłatę przeciwko osobom, które są wspólnikami w chwili powstania wymagalności tego roszczenia. Każdy wspólnik jest więc zobowiązany do spełnienia świadczenia w wysokości wynikającej z umowy spółki, bądź z uchwały o dopłatach.

Zgodnie z art. 269 k.s.h. wspólnika uważa się za wyłączonego ze skutkiem *ex tunc*, tj. od chwili doręczenia pozwu. W konsekwencji, po skutecznym wyłączeniu wspólnika, adresatem obowiązku o dopłatach nie jest już ten wspólnik, który został wyłączony ze spółki. Zatem wyłączenie wspólnika powoduje, że w relacji między spółką a wyłączonym wspólnikiem umowa spółki lub uchwała o dopłatach nie mogą być traktowane jako podstawy świadczenia. Adresatami tego obowiązku są bowiem tylko wspólnicy, a wspólnik wyłączony nie może być traktowany jako wspólnik spółki już od chwili doręczenia pozwu.

Oznacza to, że na skutek wyłączenia wspólnika ze spółki z mocą wsteczną odpada podstawa do spełnienia przez takiego wspólnika na rzecz spółki świadczenia w postaci dopłaty (art. 410 § 2 k.c.). Po skutecznym wyłączeniu wspólnika ze spółki (art. 267 § 1 k.s.h.) uiszczona przez niego po doręczeniu pozwu w sprawie o wyłączenie dopłata staje się świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 410 § 1 k.c. Wspólnikowi wyłączonego służy zatem roszczenie wobec spółki o zwrot nienależnego świadczenia na podstawie art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c.

4. Za takim rozwiązaniem przemawiają również istotne argumenty natury aksjologicznej. Zaakceptowanie poglądu, który był podstawą zaskarżonego wyroku, oznaczałoby w istocie, że uiszczona przez wyłączonego wspólnika po doręczeniu pozwu dopłata zwiększają majątek spółki, nie wpływając przy tym na cenę przejęcia udziałów otrzymywaną przez tego wspólnika, który nie dysponuje żadnym instrumentem ochrony swojego majątku. Uzyskanie w ten sposób korzyści majątkowej przez spółkę - bez żadnego ekwiwalentu na rzecz wyłączonego wspólnika - byłoby przecież niezrozumiałe, zakłócając w istotny sposób równowagę majątkową w relacjach wspólnika ze spółką. Mogłoby też skłaniać pozostałych

wspólników do celowego kreowania w trakcie procesu o wyłączenie wspólnika obowiązku uiszczania dopłat, kosztem wyłączonego wspólnika. Wątpliwe jest, aby możliwość zaskarżenia uchwały o dopłatach była skutecznym sposobem ochrony interesów majątkowych wyłączonego wspólnika, zwłaszcza, że obowiązek dopłat może być przewidziany wprost w umowie spółki.

5. Osobną kwestią jest to, czy i ewentualnie na jakiej podstawie spółka dysponować będzie roszczeniem o dopłatę wobec wspólnika, który przejął udziały wspólnika wyłączonego. Nie można bowiem nie dostrzec, że osoba przejmująca udziały uiszcza za nie cenę ustaloną na datę doręczenia pozwu (art. 266 § 3 zd. 2 k.s.h.), a więc nie uwzględniającą późniejszych zdarzeń, w tym zwiększających wartość udziałów, a zwłaszcza dokonanych dopłat. Może to prowadzić w efekcie do sytuacji, gdy osoba przejmująca udziały nabędzie je za kwotę znacznie poniżej ich wartości rynkowej, czyli „wartości rzeczywistej” w ujęciu art. 266 § 3 k.s.h. Jest to jednak zagadnienie lokujące się poza granicami rozpoznawanej skargi kasacyjnej.

6. Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w S. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).